

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**S. Augustinus, Episcopus in Africa Hipponensis, Veritatis
Evangelico-Catholicæ In Potioribus Fidei Controversiis
Testis Et Confessor, Contra Bellarminum Et Alios
Scriptores Papæos, antiquos pariter & ...**

Reiser, Anton

Francofvrti, 1678

Cap. 12. & seqq. de eius Solubilitate

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72506](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72506)

apud Indeos, & à Christo non tam institutum, quàm confirmatum; ita enim docet Alphonsus à Castro, libro contra hæreses undecimo, verbo, Nuptiæ, Hæresi tertia; Petrus à Soto, Lectione secundâ de Matrimonio, & alii quidam, quorum rationes sunt præcipue tres:
 cap. 5. Prima, quia Apostolus ad Ephesios de Conjugio Adami & Evæ dicit, Sacramentum hoc magnum est &c. Secunda, quia DEUS in Genesi benedixit Conjugio Adami & Evæ, ex quo videtur Gratiam signo adjunxisse. Tertia, quia Leo Magnus dicit, Nuptias ab initio sic institutas, ut haberent in se Christi & Ecclesiæ Sacramentum. *Launujus* hæc
 Epist. 92. subjicit, Postquam Bellarminus testimonium historicæ Veritati dedit, continuo lub-
 nestit, sibi non videri, quod ista tunc defendi possit Sententia, propter Concilium Flo-
 rentinum, quod Matrimonium Sacramentis novæ Legis connumerat, & propter Sy-
 nodum Tridentinam, quæ idem facit. Quasi verò, ita porro *Launujus*, qui Tridentinæ
 non interfuit Synodo, Bellarminus, mentem ejus cognoverit melius, quàm *Alphonsus*
 æqualis Synodo, & *Soto*, qui eidem magnâ cum Eruditionis famâ interfuit. Ad Flo-
 rentinum quod attinet Concilium, Bellarminus peccat in duobus, & primò quidem,
 quod Florentinum Concilium dicendum non fuit, sed Eugenius quartus in Decreto
 pro unione Armenorum; finitum erat Concilium, ubi Decretum est editum. Dein-
 de Matrimonium potuit esse utriusque Legis Sacramentum, licet in novâ Legge per-
 fectius, quàm in veteri, quod neque Eugenius, neque Patres Tridentini negarunt un-
 quam. Porro Bellarminus non videtur satis fuisse versatus in Traditione, quæ Matri-
 monii Doctrinam complectitur. Hæc ibi *Launujus* contra Bellarminum, quæ alibi
 etiam poterunt inservire.

CAPVT DVODECIMVM, & seqq.

DE

Matrimonii solubilitate vel insolubilitate.

TRiplicem in hæc Quæstione Controversiam tractat, quorum prima tangit Matri-
 monium infidelis, vel cujus una pars est fidelis, altera autem infidelis; secunda
 solubilitatem vel insolubilitatem quoad thorum & cohabitationem, tertia verò quoad
 vinculum. Ubique Augustini mentio occurrit. In primâ Quæstionis discussione
 ut obtineat Bellarminus, extra controversiam esse, Conjugium infidelium solvi posse etiam
 quoad vinculum, si alter Conjugum convertatur ad Fidem, & alter nolit ei cohabitare, ad
 doctrinam Pauli præprimis provocans; quia vidit obtinere doctrinam Christi, dicen-
 tis, quod DEUS conjunxit, homo non separet, Et ibidem, Qui dimiserit uxorem excepta for-
 nicationis causâ &c. Chemnitium accusavit, non rectè loca hæc Christi & Pauli concil-
 iantem, quasi Christus de eoloquatur, qui injustè dimittit, Paulus autem de eo, qui injustè di-
 mittitur, hæc Augustini observatione usus: Augustinus notat, Paulum non permittere
 tantum Conjugi deserto ab infideli aliud inire Matrimonium, sed permittere etiam simpliciter
 Lib. I. deter, dimittere infidelem, etiamsi cohabitare velit; & solum consulere Eum, non autem præci-
 pite, ut Conjux fidelis non dimittat infidelem Conjugem, si is velit cohabitare, & idè si quis di-
 jug. c. 1. & seqq. mittat cohabitare volentem, non peccare contra ullum præceptum. Dicendum est igitur
 cum Augustino, inquit Bellarminus, Christum loqui de Matrimonio inter fideles, Pau-
 lum de Matrimonio inter infideles contracto, id quod Paulus ipse satis declarat. Nam
 cum dixisset, Præcipio, non Ego, sed Dominus, Vxorem à Viro non discedere, subjungit, cate-
 ris autem Ego, non Dominus dico, si quis habet Vxorem infidelem, & hæc consentit habitare
 cum illo, non dimittat illam &c. Ubi per ceteros intelligit eos, qui Matrimonium ante
 Fidem contraxerunt, de quibus nihil præceperat Dominus. De his ergo Paulus confi-
 lium dat, ut Vir non dimittat Vxorem infidelem, si ea velit cohabitare sine injuriâ Creatoris.
 Sed quia hoc est Consilium, non præceptum, idè licet etiam dimittere Vxorem infidelem, &
 tunc maxime, si nolit cohabitare. Ut Chemnitium ab accusatione Bellarminiana vin-
 dicemus, Oraculo Christi ad Quæstionis tertiæ Examen reservato, de Pauli Sententiâ
 nunc agendum est, circa quam in genere contra Bellarminum observari debet, Ambro-
 sium Catharinum ei contradicere & scribere, verbis sequentibus: Qui sunt isti ceteri
 quibus se ait dicere, & non Dominus? Oportet, ut à superioribus dependat hæc declaratio.
 Dixerat enim, IIS AUTEM, QUI MATRIMONIO &c. nunc consequenter ait, Ca-
 teris autem &c. Procul dubio eos significari oportet, qui non sunt Matrimonio juncti.
 Porro cum inchoatum prosequatur Sermonem de Matrimonio junctis, idè referri hoc ad su-
 periora est necessum, ubi scripsit, Dico autem, non-nuptis & Viduis &c. ut nunc dicitur,
 se illis talia dixisse, non quasi expressè à Domino accepisset, sed illa suo spiritu admonuisse.
 Non

Non ergo potest hoc inferioribus, quæ statim subnectit, aptari, licet id quidam velint, quoniam de iis, qui Matrimonio juncti sunt, agit, ut manifeste patet: nisi forè pro non-Matrimonio accipit illud, quod erat apud infideles. Sed non placet hæc evasio, superioribus igitur aptari debet. Alibi ibidem ad Oraculum hoc notata jam non addo, quia in specie ad auctoritatem Augustini veniendum est, de quâ alii Interpretes, nominatim *Gagnæus*, Sorbonista, ad Controversiam præcedentem quoque laudatus, qui hoc Scholion adposuit verbis Pauli: *Vult Paulus, quod si quis infidelium ad Fidem convertitur, manente altero in Infidelitate, non dirimatur propterea Matrimonium, modo qui remanet infidelis consentiat, scilicet, citra injuriam Creatoris & Fidei, cohabitare fideli, quia ut Greci hic dicunt, Si fideli statim liceret abjicere infidelem, omnia tumultibus ac turbatione essent plena. Porro etiam contingit plerumque, à fideli infidelem converti, idèd non vult Paulus hujusmodi Matrimonia dirimi: quanquam Augustinus propter hæc verba, Dico autem Ego, non Dominus, dicat esse consilium Christiano (datum,) ut (aut) infidelem etiam consententem retineat, aut si velit, abjiciat. (Sed) Theodoretus, (Interpres) Grecus, ait esse præceptum, solvens Augustini rationem, cujus verba ita vertimus: Dico autem Ego, pro eo, quod est, non invenio hujusmodi legem in Divinis Evangeliiis scriptam, nunc verò illam addo. Quod enim ipsius Apostoli leges sint leges Domini Christi, manifestum est iis, qui Divinas callent Scripturas: ipsius enim vox illa est, An experimentum queritis Christi in me loquentis? Et illud, Non Ego, sed Gratia Dei mecum. Sic & hoc loco Spiritu Sanctissimo per Eum loquente legem tulit Apostolus. Ita Theodoretus & exindè *Gagnæus*, Sententiam Theodoretii faciens suam. Prolixius autem hunc locum contra Bellarminum auctoritate Augustini nientem tractat *Esthivius*, omninò iterum hic ob ingenuam mentis & pennæ libertatem audiendus vel legendus, scribens: *Multi ceteros intelligunt Christianos, conjuges (adhuc) infideles (secum) habentes, quibus scilicet ante Fidem Christi susceptam fuerant conjuncti; hos enim consequenter instruit Apostolus, quantum ad Conjuges dimittendos vel non dimittendos, cum in præcedentibus tantum egerit, ut volunt, de conjugibus, quorum uterque Christianus esset. Sensum verò hunc faciunt: Cæteris Ego (vadeo, ceteros hortor & moneo; non enim habeo præceptum Domini, quod iis adnuntiem. Hæc Augustini Expositio est, cujus Sententiam verbis ipsius reddidit Sedulius in Commentario, juxta quos non præcepti est, sed Consilii, quod sequitur, ne fidelis Conjugem infidelem dimittat, si consentiat habitare secum; quâ in re Augustinum sequuntur Author Glossæ interlinearis, Lombardus & Gratianus, adprobante Glossâ, Item Hervæus, Aquinas, Lyranus & Carthusianus in Commentariis, nec non Sententiarum plerique, quibus & accedit Dominicus à Soto. Verum aliis hæc Sententia non probatur, nec verò probanda est. Nunquam enim in Ecclesiâ fuit permissum, ut fidelis conjugem infidelem, cui in Paganismo fuerat conjunctus, absq. Religionis injuriâ commanere volentem, à se dimitteret. Quod si licuisset, uti prudenter Theophylactus & Oecumenius adnotant, in magnam reprehensionem venisset Religio Christiana, per quam Conjugia legitime contracta tam facile dirimerentur, non sine gravi perturbatione Societatis humane. Quapropter & ipse Augustinus diligenter inculcat, hoc, quod licitum dici possit putat, non tamen expedire. Sed in Retractionibus fatetur, se in eo Opere, quod de adulterrinis Conjugiis scripsit, non pervenisse ad perfectam Questionis enodationem, quam ibi tractavit. Et postquam duplicem verborum Pauli Expositionem ab Augustini Sententiâ abeuntem tradidit *Esthivius*, posteriori suam adjiciens calculum, quam e Patribus antiquis Tertullianum indicasse, è recentioribus autem Scripturæ Interpretibus solidè probasse Catharinum, suffragante Johanne Hesselio, Lovanienli monuit, hoc addidit: Hoc, quod sequitur de Fratre uxorem habente infidelem, novum & diversum à superiori est argumentum, eatenus tamen coherens illis, quæ dixit de Conjuge non dimittendo, quia continet peculiarem casum, quo possit Conjux dimitti, non obstante Domini præcepto. In proximè sequentibus ad ulteriora Pauli verba contra Bellarminum observavit: Quod sequitur, non dimittat illam, nimirum fidelis infidelem cohabitare volentem, Præcepti est, non Consilii, tam eorum Sententiâ, qui secundam Expositionem, quam qui tertiam partis antecedentis tradunt, Præcepti, inquam, quo prohibet Viro fideli, ne Vxorem infidelem dimittat, modo consentiat habitare cum ipso, eo sensu, qui jam expositus est, id est, salvo religionis honore, & ut dici solet, citra contumeliam Creatoris, extensâ tamen hæc locutione ad quamvis notabilem ac permanentem religionis Christianæ injuriam, ubi & studium pertrahendi conjugem ad peccata damnabilia comprehenditur. Lo co probationis subjungit: Pertinet hoc præceptum ad Legem Naturæ Divinius propositam iis verbis, & adheret Vxori suæ. Plura itidem hic ab *Esthivio* observata adscribere super sedeo, utpotè ab Instituto præsentia alieniora, quamvis non**

NB.

NB.

Lib. II.
cap. 57.

parum hanc Pauli explicationem contra Bellarminum confirmantia. Post hunc *Fromundus* Augustini quidem & Ejus autoritate Bellarmini Sententiæ adhaerens, non tamen inficias ire potuit, quo minus agnosceret, multos hodie Scholasticos negare, fuisse licitum, dimittere, videlicet infidelem, si parata esset cohabitare sine Creatoris contumelia; quia *Christus*, inquit, tantum de dicit privilegium dimittendi & dissolvendi Conjugium, si infidelis ultro discedere vellet, vel cohabitare quidem, sed cum injuriâ Creatoris. Omnibus ferè aliis succedens *Franciscus Carriere*, *Minorita*, statuit, Quæstionem *Corinthiorum* fuisse, an fidelis possit conjungi & cohabitare infideli? Respondisse Paulum, posse, imò debere, si infidelis consentiat pacifice cum fideli habitare. Addit, *Infidelitas* tempore Pauli non erat impediens aut dirimens Matrimonium, jam verò inductum est consuetudine in Ecclesia, ut non haereticis, sed infidelitas, non tantum impediatur, sed etiam dirimat. Pergit, Ratio Pauli hæc est, Sanctificatus est enim Vir infidelis per Mulierem fidelem, q. d. Matrimonium & conjunctio ista est sancta, nec profanatur per disparitatem cultus nubentium, sed infidelis potius morali quâdam denominatione & quasi adspersione Sanctitatis (ut ait *Anselmus*), inde sanctificatur, tum quia maritus est Sanctus, id est, fidelis conjugis, tum quia eam in Fide sua non impediendo & benevolè cum eâ vivendo quasi viam sternit sibi, ut per Preces (merita) & Exempla conjugis convertatur & ipse. Post quâdam, Alia ratio subjungitur, aliqui filii vestri essent immundi, nunc autem sancti sunt, q. d. Si faciatis divortium, & alias incatis Nuptias, filii vestri habebuntur quasi adulterini & illegitimi; nunc autem Sancti sunt, id est, mundi seu legitimi, (tò enim Sancti opponitur immundis,) mundi autem, id est, ex honesto & legitimo Matrimonio concepti & nati. Ita *Ambrosius*, *Anselmus*, *Thomas* & *Augustinus*, qui cæteris omnino præponi debuit. Horum Interpretum Papæorum notata si attendantur, facillè *Chemnitium* ab accusatione Bellarminianâ poterunt liberare, ne objecta Augustini autoritas ullum ei vel Evangelicis adferre possit damnum.

Ad secundam nunc Quæstionem de solutione Matrimonialis vinculi quoad thorum & cohabitationem ut breviter aliquid dicamus, Bellarminus primæ objectioni contra eam à *Chemnitio* factæ, quâ ad verborum Pauli ab adversâ parte non bene intellectorum provocat sensum à Scriptore intentum, responsurus, Augustini iterum nititur autoritate. Apostoli verba hæc sunt: *Præcipio, non Ego, sed Dominus, uxorem à Viro non discedere &c.* De iis Bellarminus hunc in modum scribit: *Catholici ex hoc loco verissime divortium justum & licitum, manente tamen vinculo didicerunt; quamvis non ex hoc solum loco, sed ex aliis multis etiam, ut supra ostendimus. Nam ut Augustinus rectè vidit & monuit, non loquitur Paulus de eadem discessione, cum ait, Præcipio, Uxorem à Viro non discedere &c. Et cum ait, quod si discesserit, manere innuptam. Nam in priori loco agit de injustâ discessione, in posteriori autem de justâ. Si enim Apostolus ageret de separatione illicitâ ob leves causas, cum ait, Quod si discesserit &c. non daret conjugibus optionem, ut post separationem aut manerent innuptæ, aut viris suis reconciliarentur, sed simpliciter præcipere, ut Viris reconciliarentur. Si enim Dominus uxorem à Viro discedere prohibuit, nimirum sine justâ causa, ut ipse testatur Apostolus; quomodo fieri potest, ut idem Apostolus eisdem permittat contra Domini præceptum, uxorem à Viro sine justâ causâ separatam manere? Quare hic erit sensus Apostoli, Præcipio, non Ego, sed Dominus, Uxorem à Viro non discedere, nimirum sine justâ causâ; quod si discesserit, causa nimirum justâ inventa, manere innuptâ &c. Non meis, sed *Esthii* iterum verbis hoc Bellarmini ex Augustino responsum pro *Chemnitii* Innocentiâ ostendam esse infirmum, qui ad laudatum Apostoli Oraculum hæc notat: Illud, si discesserit, Augustinus intelligit ex causâ, quâ discedere licet; nam aliter (fortè legendum, aliâs) Apostolum non diciturum, maneat innupta, sed omnino jussurum, ut ad suum revertatur Virum. Igitur hic illam innui vult exceptionem, quam Dominus in suo expressit Præcepto, dicens, nisi ob fornicationem, quæ hoc loco propterea est tacita, ait Augustinus, quæ est notissima. Verum, ita notantur *Esthii*, hæc tanta verborum tam generalium restrictione nihil arbitror opus esse, nec video, quid obstat, quò minus generaliter, ut verba sonant, hunc discessum si ve Separationem interpretemur, ut Sensus sit: Quod si separata fuerit à Viro, idque vel sponte digressa, si ve propter ejus fornicationem, si ve propter aliud; vel ab illo dimissa ob quamcunque causam, (ut solent tam *Judæi*, quàm gentiles qualibet ex causâ suas dimittere Uxores,) non licebit ei cum alio conjungi viro, cum Dominus expresse dicat, Si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mæchatur &c. Sed maneat innupta aut &c. Nam quod objicitur de optione Mulieri datâ, quæ locum non habeat, nisi ex justâ discesserit causa, quomodo dilui possit, infra dicemus, Id in sequentibus ita habet: Cum Apostolus eam Mulierem, quæ discessit à viro, disjuncti vè jubeat aut innuptam manere, aut suo reconciliari viro, restat*

restat breviter dicendum, quando manere possit aut debeat innupta, & quando reconciliari viro. Primum igitur innupta potest manere absq. reditu ad virum, si propter ejus fornicationem ab eo fuerit digressa. Sic agens vivit suo jure, quo potest adulterum ob fidem conjugii violatam simpliciter à carnibus suis abscindere. Poterit nihilominus, imò si vadente charitate debeat operam dare, ut viro respicienti reconcilietur, si vel suà, quod sentiat se non posse continere, vel viri salus, alioqui vocanda in discrimen, ita fieri postulet. Innupta autem debeat manere, si vir in adulterio, propter quod dimissus ab eà fuit, perseveret, (id quoad mentem Synodi Tridentinæ scripsit Esthius.) Cogetur etiam manere innupta, propter quamlibet causam dimissa aut digressa, si vir eam nolis recipere, nec compelli possit, ut recipiat. Post aliqua: Ex his intelligitur, Apostolum non dare Mulieri, qua discessit, optionem liberam, ut quomodocumq. discesserit, aut innupta manere possit, aut ad virum redire; sed disjunctivum Apostoli sermonem diversos spectare casus, quoniam alii cogant Mulierem manere innuptam, alii compellant ad reditum, quamvis & contingat existere casum, in quo libera Mulieri sit optio utrumlibet eligendi. Tertia nunc restat Quæstio, eaq; momenti aliquantò gravioris, nimirum de solubilitate Matrimonii quoad vinculum in casu fornicationis vel adulterii, circa quam fatetur Bellarminus mox ab initio, multos se habere adversarios, præter hæreticos nimirum, quos dicit Latinos, etiam Græcos, Erasmus quoque, & ex numero, quos vocat, Catholicorum, nominatenus Cajetanum & Ambrosium Catharinum. Contra hos ut adstruat, Matrimonii inter fideles contracti & consummati vinculum esse adeo insolubile, ut neque causâ fornicationis possit dirimi, & idèo vivente Coniuge priore nunquam esse licitum ad alias aspirare Nuptias, provocat partim ad Oracula Scripturæ, partim ad testimonia Patrum. Inter Oracula Scripturæ duo sunt, quæ Augustini muniantur autoritate, primum videlicet & tertium. Et primum quidem, cui ut potè parallellum proximè adjungitur secundum, ex ore Christi ita habet: *Omnia, qui dimiserit Uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari; & qui dimissam duxerit, adulterat.* Ex omnibus autem horum Christi verborum explicationibus optimam Bellarminus esse dicit Augustini, docentis, *Matthæum, vel potius Dominum apud Matthæum accepisse illud, nisi ob fornicationem, negativè, non exceptivè, ut sensus sit: Quicumq; dimiserit Uxorem, nisi ob fornicationem, id est, extra causam fornicationis, & aliam duxerit, mæcharur.* Ex quo affirmatur quidem ejus adulterium, qui dimissa uxore extra causam fornicationis duxerit aliam; sed nihil dicitur de eo qui duxerit aliam priore ob fornicationem dimissa. Tertium verò oraculum ex Apostoli pennâ hoc est: *An ignoratis, Fratres, (scientibus Legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit? Nam qua sub viro est mulier, vivente viro adligata est Legi; Si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est à Legge viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera, si cum alio fuerit viro &c.* Post laudatum Pauli ex priori ad Corinthios Epistolâ testimonium simile, subjungit Bellarminus: Ex his locis colligimus, nunquam solvi vinculum conjugale, nisi per Mortem; & quia non solvitur, manere etiam post divortium quæcumque de causa factum. Addit: Hoc argumentum tanti fecit Augustinus, ut clamaverit: *Hæc Apostoli verba toties repetita, toties inculcata, sunt vera, sunt viva, sunt sana, sunt plana.* Nullius viri posterioris Mulier esse incipit, nisi prioris esse desierit. Esse autem desinet Uxor prioris, si moriatur Vir ejus, non si fornicetur. Licite itaque dimittitur Coniux ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris. Propter quod sit reus adulterii, qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis. In serie testimoniorum ex Patribus, ad Seculum numero & ordine quintum, decretis Conciliorum *Milevitani & Africani*, ut & responso *Innocentii Pontificis* accenset autoritatem Augustini, ex professo hoc docentis, tum in libris de *adulterinis Conjugiis*, tum in libro de *Bono Coniugali*, nullis tamen verbis in specie adductis.

Sequuntur tandem rationes, inter quas primum occupat locum, quod *Matrimonium fidelium sit Signum conjunctionis Christi cum Ecclesiâ, qua unio cum sit indissolubilis, sequi, etiam conjugale vinculum esse indissolubile*; addito, hanc rationem à Sacramento ductam valde Augustinum urgere. Sed quia hujus à Sacramento rationis invaliditatem ad Controvertiam antecedentem ostendit *Vasquezius*, repetitione opus non est. Post ad objectiones *Chemnitii* progreditur Bellarminus, è quarum numero tertia & nona Augustini respiciunt autoritatem. Tertia illud exhibet oraculum Christi, ad quod Bellarminum primo statim loco vidimus provocantem. Ex eo hanc objectionem *Chemnitii* adducit Bellarminus: *Pharisæi Christum interrogantes, an liceret uxorem dimittere, loquebantur de dimissione quoad vinculum, & non tantum quoad thorum; neque enim aliam*

cogno-

cognoverant dimissionem, nisi quæ in Lege permittebatur. Illa autem talis erat dimissio, ut aliam ducere liceret. Christus igitur respondens eis etiam loquitur de dimissione quoad vinculum, nam alioquin non respondisset ad propositum. Unde semper Dominus conjungit dimissionem unius cum acceptione alterius, dicens, *Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit &c.* Sed de illa dimissione quoad vinculum quæ excipit causam fornicationis, ergo voluit posse dimitti uxorem quoad vinculum in causâ fornicationis. Et confirmatur *primò* argumentum hoc à Sensu contrario. Nam sicut Christus dicit, *Qui dimittit uxorem, & aliam ducit, mœchatur;* ergo (vel, ita) qui propter causam fornicationis dimittit uxorem, & aliam ducit, non mœchatur. Sunt autem hæc argumenta à contrario sumta omnium & manifestissima & firmissima. *Secundò* confirmatur ex eo, quod Augustinus, qui contrarium sensit, non potuit istum explicare locum, nisi miserè torquendo Textum Evangelii. Dicit enim, hunc esse Sensum exceptionis, quod illi gravius quidem peccent, qui sine causâ fornicationis faciant divortium, sed tamen & illos adulterii reos esse, qui propter causam fornicationis priore dimissâ Uxore aliam ducant. At inspicatur Textus, & manifestum erit, Christum hoc non dicere. *Præterea*, particula *παρὰ τὸν νόμον* & in illam Augustini contorsionem non admittunt, nam in Scripturis passim accipiuntur exceptivæ, *Respondet Bellarminus*: Ad hoc argumentum duplex solutio potest adhiberi. Nam illa Matthæi verba, nisi ob fornicationem, possunt accipi exceptivè, vel negativè; & *significadem accipiuntur exceptivè*, tunc respondendum est, Christum non loqui de dimissione quoad vinculum, sed solum quoad thorum, quando concedit dimissionem in causâ fornicationis. *Dices*, At Pharisei interrogaverant de dimissione quoad vinculum, ergo & Dominus de eadem respondit. Concedo, Phariseos de dimissione quoad vinculum interrogasse, sed nego, Dominum de eadem respondisse. Ergo, *inquit adversarius*, Dominus non satisfacit propositæ *Questioni*. *Neganda est consequentia*. Nam cum in dimissione perfectâ, quæ est quoad vinculum, duo contineantur, dimissio unius & potestas aliam ducendi; Dominus hæc duo separavit, ac unum quidem concessit, dimissionem videlicet, cum restrictione ad causam fornicationis, alterum verò sustulit omnino. Et hæc est causa, cur semper Dominus illa duo posuerit distinctè, *Quicumque dimiserit, & aliam duxerit &c.* ut nimirum explicaret repudium in Lege permittum, & partim adprobaret, partim improbaret. Ad argumentum igitur (ejusve primam confirmationem,) à Sensu contrario (juxta primam Solutionem) respondeo, *inquit Bellarminus*, nihil illud concludere. Nam si exponamus verba Domini hoc modo, *Quicumque dimiserit &c.* id est, mœchatur illam dimittendo, & hoc est verissimum. Sic etiam si alteram accipiamus Expositionem, quæ talis est, *Quicumque dimiserit Uxorem suam, nisi ob fornicationem*, id est, quod non licet, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur, à sensu contrario non potest inferri, nisi hoc, Ergo, qui propter fornicationem dimittit Uxorem, & aliam ducit, non mœchatur bis, sed semel tantum, id est, non mœchatur dimittendo, sed solum accipiendo aliam, & hoc est verissimum. Sic etiam si alteram accipiamus Expositionem, quæ talis est, *Quicumque dimiserit Uxorem suam, nisi ob fornicationem*, id est, quod non licet, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur, à sensu contrario non potest inferri, nisi hoc, Ergo, qui propter fornicationem dimittit uxorem, & aliam ducit, non peccat dimittendo, sed solum mœchatur aliam ducendo. *Et hæc de primâ solutione Bellarminus, de alterâ autem sequentia habet*: Si cum Augustino accipiamus illa verba, nisi ob fornicationem, non exceptivè, sed negativè, tunc id argumentum principale admittimus, Christum loqui de dimissione quoad vinculum, ut Chemnitius contendit, sed negamus, concedi istam dimissionem in causâ fornicationis, quia illud, nisi ob fornicationem, non est exceptio, sed negatio; negat enim Dominus, licitam esse talem dimissionem sine causa fornicationis, sed non dicit esse licitam, si adsit causa fornicationis. Ad *primam* (igitur) confirmationem respondeo, argumentum à sensu contrario non concludere, nisi rectè accipiantur contraria. Jam in proposito cum dicimus negativè, *Quicumque sine causa fornicationis uxore dimissâ ducit aliam, mœchatur*, non rectè interpretatur, Ergo qui propter fornicationem Uxore dimissâ ducit aliam, non mœchatur, sed tantum inferri potest, ergo minus graviter mœchatur. Nam qui sine causa fornicationis uxore dimissâ ducit aliam, non ideo mœchatur, quia sine tali causa aliam ducit, sed quia aliam ducit, quod autem ea absit causa, non facit eum mœchari, sed facit eum mœchari cum injuriâ Conjugis prioris. Et ideo qui propter fornicationem priore dimissâ ducit aliam, mœchatur quidem, sed minus graviter, quia sine injuriâ prioris Conjugis. Ponit exemplum Augustinus ex oraculo Jacobi, scribentis, *Scienti bonum & non scienti peccatum est illi.*

est illi. Neque enim à sensu contrario debet inferri, Ergò ignorantibus bonum & non facienti, peccatum non est illi, nam sunt etiam peccata ignorantia; sed inferri debet, ergò ignorantibus bonum & non facienti, minus peccatum est, quam si sciens peccasset. Quem admodum si quis diceret, qui nisi ob inopiam furatur, peccat, inde non posset inferre, Ergò qui ob inopiam furatur, non peccat, sed ergò, qui ob inopiam furatur, minus peccat, nisi fortè sit extrema necessitas, quia tunc non modò non peccatum, sed nec furtum esset adpellandum. Ad secundam (verò) confirmationem respondeo, Chemnitium semper sui esse similem, id est, fraudulentum & mendacem; neque enim Augustinus usquam scripsit, exceptionis illius, nisi ob fornicationem, esse sensum, quod illi gravius peccent, qui sine causa fornicationis divortium faciunt, quasi proposita fuisset quaestio, quodnam ex illicitis divortis esset gravius. Nihil inquam tale scribit unquam Augustinus, sed solum, Christum in Evangelio Matthæi expressisse unam adulterii speciem, eamque gravissimam, aliis prætermittis, quia id requirebat locus & tempus disputationis illius cum Pharisæis habitæ. Ad illud, quod Chemnitius ultimò de particulâ exceptivâ objecit, respondeo, inquit Bellarminus, negari non posse, illas sæpè accipi exceptivè, ut loca à Chemnitio allata demonstrant; sed tamen posse etiam aliter accipi. Deinde etiam si in hoc testimonio Matthæi vox, Nisi, accipiatur exceptivè, tamen poterit esse exceptio negativa, & id sufficit Sententiæ Augustini. Cùm enim dicitur, *Quicumq; dimiserit uxorem, exceptâ fornicationis causa, & aliam duxerit, mæchatur*, potest excipi causa fornicationis, vel quia cùm ea adest causa, adulterium non est, aliam ducere, & hæc est exceptio affirmativa; vel quia de eâ causa nihil in præsentia determinatur, an sufficiat excusare adulterium, nec ne, & hæc est negativa, quam Augustinus rectè amplexus est. *Obiectio Chemnitii nona*, prout à Bellarmino exhibetur, Augustini respiciens auctoritatem, hæc est: *Pollentius* quidam Augustini Sententiæ de illicito post divortium Conjugio contradixit aperte, non igitur erat hoc Augustini tempore dogma Catholicum. *Bellarminus respondet*, Pollentius non contradixit Augustino, sed Eum consuluit circa Quæstionem obscuram & loca Scripturæ difficilia, ut ex principiis libri utriusq; potest intelligi. Neque mirum est, si Augustinus Pollentium non vocavit hæreticum, nec acriter increpavit; non enim hæretici sunt, quicumque errant in Fidei doctrinâ, sed qui pertinaciam adjungunt ad errorem, quod Pollentius non legitur fecisse. Quare idem Augustinus in Epistolâ ad Volusianum tertiam non reprehendit Volusianum, sed modeste admonet & instruit, licet quæstiones Ei proposuerit impias planè. Adde, quod Augustini tempore non erat dogma hoc ab aliquo generali Concilio explicatum, & idèò facilius excusari poterant, si qui in hæc re errassent. Quare idem Augustinus in libro de *Fide & Operibus* dicit venialiter falli, qui ob Scripturæ obscuritatem existimant, eum non esse adulterum, qui uxore dimissa fornicationis causa aliam ducit.

Hæc omnia pro Augustini Sententiâ Bellarminus, ad quæ ante, quàm breviter respondeamus, lubet hic in gratiam Lectoris curiosi referre, de quâ circa eam pro & contra lub initium hujus Seculi in celeberrimâ Universitate Oxoniensi, inter Iohannem Horosonum & Thomam Pyum, Theologiæ ibidem Professores sunt disputata, illo Augustini & Bellarmini, hoc autem oppositam ei Sententiâ defendentibus, publicato sine Authoris nomine sub idem tempus Tractatu, in gratiam Sententiæ Augustini, quam contra Thomæ Pyi exceptiones defendit, unde aliqua in rem hæc adduci merentur, ne quid prætermittatur, quod ad Augustini auctoritatem videtur pertinere. Dicit verò Author hujus Tractatus, Pyum duo contra hanc Sententiâ objicere, unum, quod Augustinus in hæc Quæstione dubitet, hæsitet & se interdum revocet; alterum, quod unicus & is expeditu facilissimus fuerit nodus, qui impeditur Augustinum, ne novas post divortium ob Adulterium nuptias probaret, & ad hæc duo confirmanda Pyum duo Augustini proferre loca. *Vnum* ex libro de *Fide & Operibus*; cuius etiam meminit Bellarminus, hoc verborum tenore: *Quisquis uxorem in adulterio deprehensam dimiserit, & aliam duxerit, non videtur equandus iis, qui excepta adulterii causa dimittunt & ducunt; & in ipsis Sententiis Divinis ita obsecrum est, utrum & iste, cui quidem sine dubio adulterum licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, ut quantum existimo, venialiter ibi quisq; fallatur.* Addit Horosonius hyperaspistes: Ex hoc loco cùm Pyus concludit, Augustinum non modò dubitasse, sed & revocasse Sententiâ, attendisset etiam ad illud, quod ibidem verbis subjicitur proximis, *eos qui dimissæ adultera ducunt aliam, in permagnum discrimen sua mittere capita.* Quo certè modo Augustinus de iis nunquam fuisset locutus, si eos tantum venialiter falsos & deceptos putasset. De eo igitur, qui hominem novis post divortium ob adulterium nuptiis

cap. 19.

côf. Voet.
Pol. Eccl.
Tom II.
p. 171. &
seqq.

nuptiis non renuntiantem admitteret ad Baptismum, loquitur Augustinus, & quidem Baptismi ministrum, si talem ad sacrum admiserit Lavacrum, venialiter falli putat, quia res in Divinis Sententiis ita est obscura; ipsum verò baptizandum, in eo, quod dimissa (per divortium) adulterà duxerit aliam, venialiter falsum fuisse nunquam dicit. Postulant ita accipi hunc locum ipsæ circumstantiæ, ubi Quæstio tractatur, an huiusmodi maritus sit ad Baptismum admittendus; postulat & argumentum libri, ut qui contra eos est scriptus, qui Professores Fidei Christianos, et si adhuc in peccatis nefariis & manifestis hærent, nihilominus ad Baptismum admittendos contenderunt. *Alterum* ex libro de *Bono Conjugali*, ubi proficitur Augustinus, se mirari, si quemadmodum dimittere licet Uxorem, ita licet eâ dimissa aliam ducere; ubi etiam unum modò Scripturæ nodum indicat, (de quo in antecedentibus actum est,) quo impediretur, ne hoc existimeret licere. Ad hunc locum, scribit *Horosoni hyperaspistes*, quatenus ad priorem Pyanam objectionem spectat, respondeo, ut detur illud, Augustinum, dum ista scriberet, de hac Quæstione non nihil dubitasse, (mirari enim non est Scientiæ, sed ad Scientiam,) nihil tamen hinc incommodi. Quid enim, si obiter hanc Quæstionem respiciens, & aliud ex professo agens, dubitantius pronuntiat, ideòne etiam in iis, quæ postea scripsit, ubi hanc rem tractat ex professo, ubi disertè, & constanter, & sapiùs agit, huiusmodi Conjugia esse adulterina, de autoritate solitâ amittere? aut in iis quoque locis dubitare & hæsitare dicitur? Quanquam de masculino tantùm conjuge miratur eò loci Augustinus, utrum ne ipsi quidem liceat alteram priore ob adulterium dimissâ ducere; nam de femina sine omni dubitatione ibidem pronuntiat, in eâ huiusmodi nuptias esse adulterinas. Unde etiam de Marito, quod initio (more modestorum) dubitanter proposuerat, satis dilertè concludit: *Quomodo inquit, Viro possit esse licentia ducenda alicuius uxoris, si reliquerit adulteram; cum Mulieri non sit licentia nubendi, si adulterum reliquerit, non video? Quid est illud, non video? Manifesta certe res est, Augustinum hoc loco contra Sententiam Ambrosii, quem plurimi faciebat, disputare; (Ambrosius enim in hunc locum sollicitaminæ novum post divortium ob adulterium putat illicitum esse conjugium,) & hæc sanè causa, non aliqua Sententiæ hæsitantia, cur modestius loqueretur. Nihil ergò protulit Pyus, ita pergit *Horosoni hyperaspistes*, unde Augustinum hæsitasse, multò minus verò Sententiam revocasse dicamus. Nam quod ex opere *Retractationum* ab aliis adferret, (quod paulò ante *Eschium* quoque ad primam huius Controversiæ Quæstionem contra Bellarminum observasse vidimus,) Augustinum ibi confiteri de libris suis, quos de Conjugiis adulterinis scripsit, *nescire se, utrum difficillimam Quæstionem illam enodatissime solverit, imò sentire, se ad huius rei perfectionem non pervenisse*; non est dubitatio de ipsa thesi, utrum rectè statuerit, ista Conjugia esse adulterina, sed de enodatione alicujus objectionis difficilis, illius puto, quæ ex Matthæo petitur, quam objectionem confitemur (NB.) ab Augustino non enodatissime aut perfectè solutam, dum scortationis causam ideò putat exceptam, quia tolerabilius in hac causa secundum Conjugium, quam in aliis, utcunque & ipsum quoque illicitum sit. Hanc interpretationem, ut videretur, Augustinus non satis probat in *Retractationibus*; sed cum reprehendens eam de ipsa taceat thesi, certè quod ad thesin attinet, in Sententiâ permanisse Eum constat, alioqui enim non dubitasset, utrum enodatissime, sed utrum omninò hanc solvisset quæstionem, nec de perfectione tractatus illius, sed de veritate doctrinæ detraxisset. Quod enim putant, Augustinum confiteri, quemvis, qui Tractatum eum intelligenter legeret, de imperfectione ejusdem judicare posse, verba Augustini sunt, *Imò, non me pervenisse ad huius rei perfectionem sentio, quamvis ejus multos sinus aperuerim, quod judicare poterit, quisquis intelligenter legit*; ubi (tamen) illud, quod judicare poterit, non videretur dici de perfectionis detectu, sed de sinuum illorum, quos dixit, evolutione, ut Sententia sit quemvis intelligentem Lectorem posse judicare, multos difficilis istius Quæstionis sinus in istis ad Pollentium libris apertos atque evolutos, quemadmodum & eodem loco ait, *se in iis libris omnia, quantum potuit, secundum Scripturas definiisse*. Sed ut ad illum Augustini locum de *Bono Conjugali* redeamus, Ita porò *Horosoni hyperaspistes*, quem Pyus præcipue profert, ut doceat, unicum tantùm nodum fuisse, qui Augustinum impedivit, ne nova post divortium ob adulterium Conjugia probaret; Primum, quomodo ex eo constat loco, Augustinum unico hoc nodo impeditum? Respondebit, quia ibidem hunc unicum profert. Misera consequentia! aliud enim Augustinus intuetur eo in loco. De hac re ibi obiter agit, ut nihil fuerit necesse, omnia, quæ Ei hanc persvaserant Sententiam, ibi exponere, quæ tamen alibi, ubi ex professo hanc Quæstionem tractat, fufius prosequitur. Adhuc huic*

cap. 7.

1. Cor. 7.

Lib. II.
cap. 57.

cap. 19.

huic argumento & illud est, quod, ut Augustinianæ authoritati detrahatur, alii urgent, ex primo de *Conjugiis adulterinis* libro, quasi ex eo in hanc Sententiam inductus fuisset Augustinus, quasi putasset, ex Græco potius legendum, *præter causam fornicationis*, quam, *nisi ob fornicationem*, unde cum ista distinctio & ipsa sit levissima, & ex Græco minimè confirmetur, sequeretur, Sententiæ Augustinianæ levissimum & planè nullum fuisse fundamentum. Sed ubi ex professo hunc Matthæi locum interpretatur Augustinus, nulla planè hujus distinctio mentio, quemadmodum nec in libro contra *Adimantium*, ubi aliam ab eâ, quam in libro de *Conjugiis adulterinis* sequitur, Interpretationem profert, tantum loco citato quasi aliud agens, nec ex illâ distinctioe quidquam urgens, verba Matthæi ita repetit, *Quicumq; dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, vel hoc, quod magis in Græco legitur, præter causam fornicationis, & aliam duxerit, machatur.* Quæ causa moverit Augustinum, ut dixerit, magis in Græco legi, *præter causam fornicationis*, quàm, *ob fornicationem*, sive memoria deceptus, quod in altero Matthæi loco ita legitur, in utroque ita legi putasset; sive illud ἐπι πορνείᾳ, pro ἐπι λόγῳ πορνείας, ex altero Matthæi loco interpretatus fuisset, (quod certè Græcis auribus absurdum non est,) quidquid erat, non multum interest, certe enim in istâ distinctioe nihil momenti ab Augustino positum fuisse, ex eo, quod penè apud Augustinum immediate habetur, nimis manifestum est, ubi disertè confiteretur, sive legamus cum aliis Exemplaribus, *exceptâ fornicationis causa*, sive cum aliis, *præter causam fornicationis*, sive cum aliis, *nisi ob fornicationem*, verba eundem habere sensum, nihil ad unam eandemq; Sententiam interesse. Sed ut demus Pyo, *Ita adhuc Horosoni hyperaspistes*, quod tamen dandum minimè est, illum, quem dicit unicum fuisse nodum, qui Augustinum impedivit; non tamen sequitur, cum, qui Augustinum impedivit, nodum expeditu facillimum esse; nec adjuvabit, quod sine justâ probatione addit, Paulum loqui illo in loco de Divitiis, quæ ob alias causas, quàm ob fornicationem fierent. Nam ut hoc verum esset, nisi etiam per se clarum esset, & cuius obvium, non tamèn sequeretur, nodum Augustini expeditu facillimum esse. Sed Pyus ne verum quidem hoc esse probat, imò ne verisimile quidem esse. *Quæ insequentibus subjungit* Horosoni hyperaspistes, quia non in specie ad Augustini, sed Oraculi Paulini authoritatem pertinent, de quo in secunda *Questione* hujus *Controversiæ* ex *Esthio* actum, ne actum agamus, hic prætermittimus, ea ad dentes, quæ propiùs Instituto præsentì videntur inservire, inprimis, quæ ulteriorem Bellarmino in hac causa præbent defensionem.

Provocavit, ut vidimus, præter oraculum Christi ad testimonium Pauli ex septimo Epistolæ ad Romanos capite, & quidem ad mentem Augustini, ex quo alia duo loca *Conjunctus* in suis ad hanc Epistolam Commentariis exscripsit, ut omnimodam Matrimonii insolubilitatem pro viribus tueretur. Prior ita habet: *Bonum nuptiarum per de bono omnes gentes atque omnes homines in causâ generandi est & in fide castitatis. Quod autem ad Conjug. cap. 24. populum DEI pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti, per quam nefas est, etiam intercedente repudio alteri nubere, dum vir ejus vivit, nec ipsa saltem pariendi causa.* Alter verò hunc in modum: *Hoc custoditur in Christo & Ecclesiâ, ut vivens cum vivente in æternum nullo separetur divortio, cujus Sacramenti tanta est observatio in Civitate DEI nostri, in Monte sancto Ejus, hoc est, in Ecclesiâ Christi, ut, cum filiorum procreandorum causa vel nubant femina, vel ducantur uxores, nec sterilem fas sit relinquere Conjugem, ut alia ducatur secunda. Quod si quisquam fecerit, non lege hujus Seculi, ubi repudio interveniente sine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia, quod etiam Sanctum Moyses Dominus propter duritiam cordis illorum Israelitis permisisse testatur, sed lege Evangelii reus est adulterii, sicut illa etiam, si nupserit alteri. Et usque adeo manent inter viventes in ita semel nuptiarum jura, ut potius sint inter se conjuges, qui ab alterutro sunt separati, quàm cum his, quibus aliis adhaerescunt; cum aliis quippe adulteri non essent, nisi ad alterutrum conjuges permanerent.* Unus adhuc super est, hic etiam memorandus, ut potè qui præ cæteris ferè omnibus hanc causam, & ex Augustino quidem, prolixissime contra Græcos tractavit, *Arcadius*, infelix ante *Leonem Allatum* Ecclesiæ Occidentalis & Orientalis in re Sacramentariâ conciliator, qui præter laudata à Bellarmino & aliis ex Augustino pro Matrimonii in causâ etiam fornicationis vel adulterii quoad vinculum in dissolubilitate testimonia adhuc alia quædam suppeditat, ut hanc insolubilitatem ex augustissimi Doctoris Sententiâ eò faciat firmiorem & magis stabilem, Et quidem ex primo de Sermone Domini in Monte libro hæc habet: *Consulamus Apostolum, ne quid temerè dicamus.* His, qui sunt in Conjugio, præcipio non Ego, sed

cap. 16.

scilicet Dominus, Uxorem à Viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptant, aut suo reconciliari Viro. Potest enim fieri, ut eà de causa discedat, quâ Dominus permisit. Aut si femina licet Virum dimittere, etiam præter fornicationis causam, & non licet Viro; qui respondebimus de hoc, quod posterius dixit: Et Vir uxorem non dimittat? Quare non addidit, excepta fornicationis causa, quod Dominus permittit? Nisi, quia similem vult intelligi formam, ut, si dimiserit, quod in causa fornicationis permittitur, maneat sine Vxore, aut reconcilietur Vxori. Et ex eodem in sequentibus: Fieri potest, ut Vir dimittat uxorem causa

cap. 25.

fornicationis, quam Dominus esse voluit exceptam. Iam verò si nec illi nubere conceditur vivo Viro, à quo recessit, neg. huic alteram ducere vi uà uxore, quam dimisit; multò minus fas est, illicita cum quibuslibet stupra committere. Iterum ex eodem post aliqua: Dominus ad illud confirmandum, ut non facile dimittatur Vxor, solam fornicationis causam excepit; ceteras verò molestias uniuersas, si qua extiterint fortè, jubet pro fide conjugali, pro castitate fortiter sustineri. Et mæchum dixit Virum, qui eam duxerit; quæ soluta est à viro. Ex

cap. 17.

Operè de Nuptiis & Concupiscentiâ hæc commendat: Non secunditas tantum, cuius in prole fructus est, nec tantum pudicitia, cuius vinculum est fides, verum etiam Sacramentum quoddam Nuptiarum commendatur fidelibus conjugatis. Unde dicit Apostolus, Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam: Hujus procul dubio Sacramenti res est, ut mas & femina connubio copulati, quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent, nec liceat, excepta fornicationis causâ, à conjugè conjugem dirimi. Sequuntur hic ea, quæ paulò ante Conzenius quoque exhibuit, quibus subjunguntur sequentia: Mortuo viro, cum quo verum fuit connubium, verum non potest fieri connubium, cum quo prius adulterium fuit. Itaque inter viventes manet quoddam vinculum conjugale, quod nec separatio, nec copulatio cum altero possit auferre: manet autem ad noxam criminis, non ad vinculum fœderis, sicut anima (apostata) velut de conjugio Christi recedens, Fide etiam perditâ, Sacramentum fidei non amittit, quod regenerationis lavacro accepit. Redderetur enim procul dubio redeunt, si amississet abscedens; habet autem hoc, qui recessit, ad cumulum supplicii, non ad meritum præmii, Et iterum ex eodem: In nuptiis bona diliguntur nuptialia, proles, fides & Sacramentum; Sacramentum dico, quod nec separati, nec adulterati, nec spe proles amissa, amittunt conjuges.

cap. 7.

Ex libro de Bono Conjugali sequentia listit: Continentia meriti amplioris est, reddere verò debitum conjugale nullius est criminis, exigere autem ultra generandi necessitatem culpæ venialis, fornicari vel mæchari puniendi criminis: cavere igitur debet Charitas conjugalis, ne dum sibi quaerit, undè amplius honoretur, conjugi faciat, undè damnetur. Qui enim dimittit Uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari. Usque adeò fœdus illud initum nuptiale cuiusdam Sacramenti res est, ut nec ipsa separatione irritum fiat, quandoquidem vivente Viro, à quo est relicta, mæchatur, si alteri nupserit, & ille hujus mali causa est, qui reliquit. Et postquam mirati se scripsit Augustinus, si, quemadmodum dimittere licet Uxorem, videlicet adulteram, ita etiam liceat eà dimissa aliam ducere, Sancta nimirum Scriptura difficilem per Apostolum Paulum faciente nodum, de quo Horosoni hyperaspistes egit prolixè, hæc porro subjunxit: Quæ si ita sunt, tantum valet illud vinculum sociale conjugum, ut cum causâ procreandi colligetur, nec ipsa procreandi causa solvatur; possit enim homo steridem dimittere uxorem, & ducere, de qua filios habeat, & tamen non licet, & nostris quidem jam temporibus ac more Romano, nec superducere, ut amplius habeat, quam unam vivam. Et utique relicta adultera, vel relicto adultero possunt plures nasci homines, si vel illa nuberet alteri, vel ille duceret alteram; quod tamen si non licet, sicut Divina videtur Regula præscribere, quem non faciat intentum, quid sibi velit tanta vinculi conjugalis firmitas? Quod nequaquam tamen putò valere potuisse, nisi alicujus rei majoris, ex hac infirmâ hominum mortalitate, quoddam adhiberetur Sacramentum, quod deferentibus atque id dissolvere cupientibus inconcussum maneret ad pœnam; si quidem interveniente Divortio non aboletur illa confœderatio nuptialis, ita ut sibi Conjuges sint etiam separati, cum illis autem committant adulterium, quibus etiam post repudium fuerint copulati, vel illa Viro, vel ille Mulieri. Ex eodem præter ea, quæ Conzenius quoque adduxit, sequentia porro habet Arcudius: Cum causa pariendi sola sit, quâ Nuptiæ fiunt, eà re non subsequente, propter quam fiunt, non solvitur vinculum Nuptiale, nisi Conjugis morte; quemadmodum si fiat ordinatio Cleri ad plebem congregandam, etiam si plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis Sacramentum ordinationis, & si aliquâ quispiam culpâ ab officio removeatur, Sacramento Domini semel impedito non carebit, quamvis ad iudicium permanent.

Et hæc

Et hæc post alios ex Augustino testimonia collegit *Arcudius* pro Matrimonii omni-
 moda etiam in casu adulterii & sequentis inde divortii insolubilitate, de quibus omnibus
 & singulis ut Sententia nunc dicatur, in genere præmonendum est, in Evangelicis id non
 intolerabile videri debere, si, quemadmodum in duabus prioribus hujus Controversiæ
 Quæstionibus magis specialioribus *Eschium* ab Augustini auctoritate in Oraculi A post-
 lici explicatione lecessum fecisse absque ejus læsione vidimus, ut alia jam hujus generis
 exempla hic & ibi occurrentia non urgeam, pace augustissimi Doctoris, ac cum bonâ E-
 jus veniâ, imò etiam ad imitationem & monito Ejus, in hæc Controversiâ, ob verborum
 Christi omnimodam perspicuitatem, quæ nullas planè admittunt tenebras, modestè ab
 Eo dissentiant, ac rationes Sententiæ, quæ per adulterium quoque Matrimonii vinculum
 non solvi existimavit, examini subjiciant: præprimis cum in hæc etiam causâ eos habe-
 ant sibi consentientes, quos Bellarminus ipse dicit *Catholicos*, celeberrimos priori Seculo
 in Ecclesiâ Romanensi Doctores, *Cajetanum*, purpurâ insignem, & *Ambrosium Catha-
 rinum*, Episcopali itidem dignitate conspicuum, Augustini, ut ut maximi ab utroq; habi-
 ti, auctoritate non ita confictos, ut non liberum sibi putarent, eâ in aliis salvâ, hic in grati-
 am Veritatis diversum ab Eo sentire & defendere. Eorum verba huc pertinentia, etsi
 ubivis ferè occurrant, ubi Controversiâ hæc ab Evangelicis tractatur, omninò tamen &
 hic legi merentur, non tam ob auctoritatem Sententiæ conciliandam, quàm ob ponde-
 rarerum ac momenta, quæ in iis occurrunt notatu dignissima. Et *Cajetani* quidem
 verba ad caput Matthæi decimum & nonum hæc sunt: *Textus ille clarè constituit Mæchum
 duo hæc facientem, scilicet, dimittere Vxorem non fornicariam, & aliam ducere; & in promptu
 ratio mæchatus est, qui a durat conjugium cum primâ dimissa. Quid autem sit in dimitte
 Vxorem fornicariam, & aliam ducere, Textus iste nihil dicit. At surgens objeceris, verba IE-
 su non esse superflua, & propter exceptionem fornicationis aliquid significare diversum ab aliis
 causis, fateor, sic esse; & si istes, illud diversum nihil aliud esse, nisi, quod propter fornicatio-
 nem dimitte Vxorem, & aliam ducens, non mæchatur, respondeo, sic sonare Textum secundum
 planum literæ sensum. Sed quoniam non audeo opponere me contra torrentem Doctorem &
 Iudiciorum Ecclesiasticorum, ideo dixi, Textum nihil disponere de dimitte fornicariam. In-
 telligo igitur ex hæc Domini Iesu Christi lege, licitum esse Christiano, dimittere Vxorem ob for-
 nicationem carnalem ipsius Vxoris, & posse aliam ducere Vxorem, salvâ semper Ecclesiæ defini-
 tione, quæ hæcenus non adparet: (scripsit hæc *Cajetanus* ante Synodum Tridentinam,)
 nam Decretales Pontificiæ de hæc materia non sunt definitivæ Fidei, sed judiciales facti. Pro-
 fitentur autem ipsimet Pontifices, ut patet in c. quanto, de divortii, & in c. licet, de Spon-
 sialibus duorum, (ipsos) Pontifices Romanos in his Iudiciis Matrimoniorum errâsse. Cathari-
 nus, qui in multis aliâs *Cajetano* fuit contrarius, vi tamen Veritatis coactus, ad septimum
 prioris Pauli ad Corinthios Epistolæ caput, ex quo quam maxime in hæc Controversiâ
 agi solet, sequentia scripsit *Cajetani* Sententiæ similia: *Occurrit Questio, an hoc, quod ait
 Apostolus, Vir uxorem non dimittat, intelligendum omninò sit etiam in causâ fornicationis?
 Certè Dominus contra dixit, & ipse Paulus contestatur, se ex Domini Sententiâ loqui, non ex
 suâ ipsius propria. Subintelligenda igitur est manifestè illa exceptio, quam fecit Dominus de
 fornicatione. Hæc illi, antehæc inter suos celeberrimi Scriptores, quæ in Iudiciis Ex-
 purgatorii, Romano nimirum & Hispanico, in quibus alia Eorum non pauca notantur,
 nullam passa sunt centuram, quod mirum. *Erasmus*, quem Bellarminus itidem inter
 adversarios ponit, plura ad laudatum Apostoli caput in suis Annotationibus observavit,
 quæ rem hanc illustrare possunt, è quibus tamen ea tantum libet nunc excerptare, quæ
 Augustini propius respiciunt auctoritatem. Inter alia autem ibi hæc leguntur: *Non
 defuerunt, qui ita senserint, a rectè diremto Matrimonio licuisse cum aliâ copulari; ne quis
 protinus hanc Propositionem velut inauditam & modis omnibus absurdam existimet explo-
 dendam & indignam, quæ vocetur in disputationem. Post aliqua de Origine subjungit:
 Ejusdem opinionis fuit *Pollentius* quidam, Vir ut adparet gravis & eruditus, contra quem li-
 bris duobus egit *Augustinus*, sed non ut cum hæresarchâ, sed ut cum antagonista, itaque refellit
 illius sententiam, ut hæresos crimen non intentet. Et post plura, ubi causas ab Hieronymo
 ad demonstrandam Matrimonii etiam in casu fornicationis vel adulterii insolubilita-
 tem laudatas recensuit, subnexo brevi eorum examine, addidit: *Consimiles ferè causas
 adducit Augustinus in libris ad Pollentium. Atqui primum Evangelium non verat iterare
 Matrimonium, ubi jure dimiseris Vxorem. Denique post omnia, quæ in hanc rem protu-
 lit, quasi pro clausula totius argumenti, hujus scripsit: Augustinus clarè pronuntiat, scelerati-
 us esse extra connubium libidinari, quàm a divortio novo Marito junctam vivere, neg. sim-
 pliciter negat, hujus esse uxorem, sed magis esse illius, quem reliquit, quàm cui nupsit.****

de Rep.
Eccl. lib. v.
cap. II.
num. 16.

1. Cor. 7.

Rom. 7.

Nunc ut in specie deveniatur ad ea, quæ Bellarminus partim ex verbis Christi, partim ex verbis Apostoli, ad mentem Augustini, pro insolubilitate Matrimonii in casu etiam fornicationis adduxit, quod verba Christi attinet, sicut ea intellexit Augustinus, de his sequentia notavit M. Antonius de Dominis: *Augustinus questionem hanc exagitat plurimum & licet fateatur obscuram esse in Matthæo, propter illam exceptionem, nisi ob fornicationem, tamen solutionem ait esse petendam ex aliis Evangelistis, Marco & Lucâ, qui absolutè & absq. nullâ exceptione ponunt, mæchiam esse, si dimissa alteri nubet, vel dimittens alteram ducit. Quare concludit, adulterium esse etiam, quando dimissa propter fornicationem nubit, & dimittens aliam ducit. Ego tamen plurimum miror modum hunc Augustini in Evangelii explicandis diversum longè ab ipsius & cæterorum Sanctorum Patrum communissimo more, ut Evangelista, qui plus dicit, & addit aliquid aliis Evangelistis, explicari & quasi corrigi debeat ab illis, qui minus dicunt. Verum est, fateor, Marcum & Lucam adferre Propositionem generalem absque ullâ exceptione, nullam dimissam posse nubere, & nullum dimittentem posse aliam inire Matrimonium, quod etiam Paulus generali similiter dicto adseruit. Sed quoniam Matthæus generalem illam Propositionem à Christo, unâ exceptione addita, arctatam fuisse adserit, certè omnis bona ratio interpretandi dicta Evangelica postulat, ut Marco, Lucâ & Paulo exceptionem addamus ex Matthæo. Quin imò ipsemet Augustinus vidit generalem illam Marci, Lucæ & Pauli propositionem, in Divortii negantem novi Matrimonii contrahendi potestatem, non omnino absq. illâ exceptione in praxi sequendam esse. Id ut ex Augustino doceat, illud testimonium ex libro de Fide & Operibus profert, quod Bellarmino quoque ignotum non fuit, & de quo Horosoni Oxoniensis Theologi contra Pyrum hyperaspites prolixè egit, Antonio de Dominis ad illud observante: *Augustinus ergò admittit eum ad Baptismum, qui ob crimen adulterii unam dimisit uxorem, & eâ vivente aliam ducit; neque ullum ponit delictum, quod in infidelitate id factum sit, sciebat enim, vinculum Matrimonii idem esse. Unde & eadem Christi verborum regula id examinat, & obscurum esse ait, quid Divina velint Sententia; Ita tamen, ut si divortium totale ex causa fornicationis legitimum & à Christo concessum ab aliquo putetur, ac secundum ideò Matrimonium ab eo tanquam legitimum admittatur, periculum erroris non adstet, nisi ad summum venialis. Quoad sensum verborum Pauli, ex quibus itidem Bellarminus juxta mentem Augustini pro Matrimonii insolubilitate disputavit, audiendus iterùm est, sicut ad antecedentes duas Questiones, Esthæus, sequentia exhibens: *Cum Lex conjugii non Mosæica sit, sed ab initio data, atque à Christo confirmata, rectè ex hoc loco, quo Paulus eam explicat, docent Theologi, esse vinculum Matrimonii insolubile, vita utriusque conjugis durante; quod tamen utrum aliquam habeat exceptionem, disputatur ad quartum librum Sententiarum. Neque id negat Apostolus, sed ab eo, quod est ordinarium in Lege Matrimonii, adsumit comparationem; neque hic attinebat alicujus exceptionis meminisse, præsertim cum rari sint & privilegiarii casus, ut, dum infidelis cum conjugè converso cohabitare non sustinet absq. injuriâ Christi, & dum in consummato adhuc Matrimonio alter ingreditur Religionem. Fromondus etiam hæc paraphrasi verborum Pauli adhecit: *Quidam hinc malè colligunt, nullo alio modo, quàm morte viri. Mulierem posse à vinculo matrimoniali absolvi, ut per Pontificis potestatem, si Matrimonium non sit consummatum & c. nam Apostolus vulgarem tantùm attulit modum, quo Uxor liberatur à lege sui Mariti, qui faciebat ad comparationem institutam; morte enim Mariti solvitur vinculum Matrimonii, & omnis lex maritalis, quæ à tali vinculo dependebat, quia nuptiæ sunt bona mortaliæ, ut post Augustinum ait Thomas, idèòq. earum obligatio post vitam mortalem se non extendit. Aliorum Interpretum Sententias super hoc loco jam non colligo, quorum pleriq. tamen hoc argumentum Bellarmini pro Matrimonii in casu fornicationis insolubilitate ex eo deductum silentio prætermittunt, eo quod ipso invaliditatis arguunt. Satis hic esse potest ac debet, duos hocce recentissimos, & qui aliorum ante se Commentaria legerunt, agnovisse, Pauli comparationem esse desumptam ab eo, quod ordinarium est in Lege Matrimonii, atque Apostolum attulisse tantùm vulgarem modum, quo Uxor liberatur à lege sui mariti, nec opus fuisse alicujus exceptionis facere mentionem, videlicet huc impetinentem. Et si præter ordinarium & vulgarem hunc modum, solvendi nimirum vinculi matrimonialis per mortem alterius Conjugum, hi duo Interpretes alios quosdam, videlicet, si infidelis cum conjugè converso cohabitare non sustineat absq. injuriâ Christi, (de qua exceptione ad primam hujus Controversiæ Questionem auditus fuit Sententiâ dicere Esthæus,) vel si Matrimonio adhuc in consummato alter conjugum ingreditur Religionem, ac vinculum conjugale per Sponsalia ritè nexum, sed per Pontif. Romani potestatem, quibus scungitur etiam causis intercedentibus, solvitur, quæ exceptiones duæ posteriores autoritate solim manuâ nituntur, adèòq. nõ ita facillè omni exceptione intermissa admitti possunt aut debent* quant.***

quanto magis valebit exceptio ab ipsomet Conjugii institutore Christo clarissimè & ita clarè expressa, ut nihil clarius esse possit, nulloque modo cogitandum erit, Apostolum aliàs, ut supra vidimus, & *Catharinus* apertè testatur, in eodem hoc argumento ad Domini auctoritatem provocando, in hac Comparatione ad præsentis Instituti tenorem formatà, ordinarium & vulgarem modum solvendi per mortem vinculi Matrimonialis exhibentem, Christi tam claram & apertam exceptionem voluisse exclusam, adeòque partem in casu fornicationis vel adulterii Innocentem, quæ, si res absq; præjudicio ponderetur, inque sincerum trahatur examen, hac ratione vim à parte nocente patitur, vinculo Matrimoniali adhuc obligatam, à quo tamen per ipsum fornicationis vel adulterii actum, Juri & debito conjugali, si quid est, quammaximè adversum & contrarium, libera est facta, inque pristinum libertatis statum redacta. Id ut ex ipsis Christi verbis jam porro ostendatur, *Chemnitius* noster simul vindicari debet, ejus ex hoc oraculo Christi objectionem Bellarminus modo non uno studuit eludere, ea reponens, quæ ipsius rei causam non parùm facere possunt suspectam, Augustino etiam id agnituro, si hodie post accuratius Examen de toto hoc negotio pronuntiare daretur.

Variè nimirum Bellarminus prodit, quam defendit, Sententiam non firmo per omnia stare talo, hinc indè fluctuans, ac ubi pedem constanter figat, ignarus, Augustini defensor infelix. Dicit, & quidem more solito, ad argumentum Chemnitii ex verbis Christi ritè intellectis duplicem adhiberi posse solutionem, ac verba Christi apud Matthæum posse accipi vel exceptivè vel negativè. At monitum hæcenus non semel est, in explicatione Oraculorum non respici debere, quid dici vel intelligi possit, sed quid ad mentem dicentis, è consideratione circumstantiarum & integri contextus intelligi de jure debeat, ne quid præter debitum Spiritui Sancto ad fingatur, Lectorq; incautus umbram pro corpore amplectatur. Et quam maximè id fieri est necessum in iis, quæ in controversiam inter duas partes adversarias veniunt, necessitate id requirente, ut in rem veniatur præsentem, omniaq; observatù digna probe attendantur. Sed videamus, quid ad utramque solutionem adferat Bellarminus, ut Augustini tueatur Sententiam, disputator & hic non semel Heautontimorumenos. Pro sensu nimirum *exceptivo*, (ex quo ad hominem quasi contra Evangelicos vult argumentari, & quem omninò repudiare non potest absque *Vulgata* Verisionis repudio, quæ ad caput Matthæi quintum expresse agnoscit exceptionem,) ex suo fingit ingenio, *Christum loqui saltem de dimissione quoad thorum*. Verùm probare debuit, hoc obtinere volens, tempore Christi hoc dimissionis & repudii genus apud Judæos in usu fuisse, & de eo Phariseos interrogasse Christum. Hoc usque dum probeatur, multas Latini habebunt calendas, ac earum loco Græci novilunia. Et quamvis negare non potuit, *Phariseos de dimissione quoad vinculum interrogasse*, id quod hic non parvi debet esse momenti, ausus tamen est negare, *Christum de ea respondisse*, quod nihil est aliud, quam de insufficienti responsi Christum acculare. *Cornelius à Lapide*, ut hoc sui Sodalis effugium imprudens qualitercunq; excuset, commentus est, *Christum de Vxorè adulterà dicere nil voluisse ad evitandam invidiam Phariseorum & populi, cui illo tempore licitæ fuerint & usitæ adulterorum repudia, & novæ cum aliis Nuptiæ*. Sed absurda absurdis cumulantur. Quid enim? An sine injuria Christi potest dici, Eum dissimulasse veritatem ad declinandam populi & Phariseorum invidiam, cui hostes testimonium coacti præbuerunt, quod Verax sit, & sine personarum respectu viam Dei in veritate doceat & ostendat, tot etiam Concionibus ex ore Ejus ab Evangelistarum quadrigâ adnotatis, quibus & Phariseorum & populi vitia acriter reprehendit, non facturus, si eorum invidiam evitare necesse existimasset? Et omninò satis fecisse Christum quæstioni à Pharisæis propositæ par esse credere, nisi dicere velimus, Eum quæsitores singulari studio reliquisse in suspensio, quod tamen bonitati Ejus & in docendo sinceritati esset contrariū. Ut autem satis ex arte fecerit, opus est, ut ad id etiam responderit, de quo fuit interrogatus. Sit ita, duo esse diversa, dimissionem unius, videlicet adulteræ, & potestatem ducendi loco ejus aliam; at Christus hic ea non separavit, unum concedendo, alterum auferendo, sed utrumq; conjunxit, omnem conjugis dimissionem, & insequentem alius conjunctionem extra causam fornicationis prohibendo & quasi adulterium accusando, utpotè quæ exceptione in causa fornicationis expresse utrumq; concessit, nisi verbis per se claris vi adhibita tenebras inferre velimus, Christi Sententiam intellectu facillimam datâ quasi operâ pervertentes. Hinc quod Bellarminus porro contra argumentum *Chemnitii* ex his Christi verbis à sensu contrario sumtum, manifestissimum certè & omni ex parte firmissimum argutatur, illud retorquendo nihil aliud sequi, quam, *qui propter fornicationem*

cationem dimittit Vxorem & aliam ducit, non mæchari quidem dimittendo, sed solum accipi-
piendo aliam, non nisi somnium est, in cerebro ejus malè sano natum, interq; postulata
nondum probata, neque etiam probanda referendum. Jam si expendamus ea, quæ pro
sensu Augustini negatiuo habet, iidem adparet, Eum pennâ titubante usum esse, dum
scripsit: *Negat Dominus, licitam esse dimissionem sine causa fornicationis, sed non dicit, esse
licitam, si adsit causa fornicationis.* Atqui eomet ipso, dum sine eâ illicitam dixit, cum
eâ licitam pronuntiavit. Et ut hoc obtineatur, provocare audent Evangelici ad quos-
cunque, qui de positu verborum naturali, nullis occupati præjudiciis, eorumque sensu
legitimo judicare sunt docti. Pertinetque & hoc inter Bellarmini figmenta, quod ex
Christi verbis nihil aliud inferri posse existimat, quàm, *qui propter fornicationem Vxorem
dimissa ducit aliam, minus graviter mæchari, quàm qui sine eâ Vxorem dimittit & aliam
ducit.* Exemplum quod Augustino præeunte ex Epistolâ Jacobi adducit, huc omninò
non quadrat, utpotè expressam continens negationem, qualis in Christi verbis non
est; quamvis si hanc Apostoli Sententiam eâ methodo tractare vellemus, quâ Bellar-
minus contra *Chemnitium* sæpè dicta Christi verba tractavit, contrarium ex iis sensum
circa particulam *exceptivam* retorquens, alia planè propositio exindè deduci posset.

cap. 4.

Verba Jacobi sunt, *Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi.* Monet autem Bel-
larminus, non debere à sensu contrario inferri, *Ergo ignorantibus bonum & non facienti,
peccatum non est illi;* cum sint etiam peccata ignorantie; sed inferri debere, *Ergo igno-
ranti bonum & non facienti, minus peccatum est, quàm si sciens peccasset.* At, inquam Ego,
neutrum exindè sequi, si eâ methodo procedatur, quâ in explicandis Christi verbis, ubi
nervus concludendi ex ipsa particula *exceptivâ* deducitur, eâq; remotâ sensus à contra-
rio eruitur. Et si enim certum sit, peccata ignorantia minorâ esse, quàm quæ à scien-
tibus fiunt, id quod Christus illustri confirmavit Oraculo; non tamen illud ex his Apo-
stoli Jacobi verbis sequitur, si juxta dictam methodum fieri debet argumentum. Sed
id sequitur, remotâ particula negativâ, *Scienti bonum & facienti, laudem fore.* Simile,
quod majoris illustrationis, rectius, obscuracionis causa Bellarminus adfert de furto ex
necessitate, non currit quatuor pedibus, neque cum Oraculo Jacobi comparari potest,
etsi quoad externum tenorem verborum cum verbis Christi, quia utrobique particula
exceptivâ habet locum, maximo tamen cum discrimine; dum propositio Christi, quia
ex ore Veritatis profecta, non potest non apud verè Christianos valere, propositio au-
tem Bellarmini, *qui, nisi ob inopiam furatur, peccat,* in Theologia verè moralis, non ut theo-
die audit, *probabili,* nondum omninò apud omnes cordatos obtineat; sed adhuc per

vid. Sin-
nich. in
Saule Ex-
rege, c. 116
num. 442.
Conf. D.
Dannh.
Colleg.
Decal. p.
847. seqq.
Editi post.

DEI gratiam inter ipsos etiam Romanenses superfuit, qui huic doctrinæ tanquam im-
probabili se opponant, eamque ut scandalosam damnent, cum vix dabilis sit aut esse pos-
sit tam extremæ necessitatis & inopiæ omni modo inevitabilis casus, ut homini ad fur-
tum sit deveniendum, nec aliunde aut aliis quibuscumque mediis habere possit, quo fami
succurrat, sequemur honestè sustineat. Cadit hinc sequela Bellarmini, quam ex Pro-
positione nondum liquidâ & ab omnibus recepta deducit; quin & cadit, quod insuper
tanquam omninò indubium adnectit, *in extremâ necessitate furari non modo non peccatum,
sed nec furum esse dicendum,* quod paradoxum alibi & ab aliis prolixius excutitur. Calu-
mnia de cætero est, quando Bellarminus hic quoque *Chemnitium* sui similem, id est *frau-
dulentum & mendacem* esse dicit, idèò, quia Augustino sensum in explicacione verborum
Christi adscripterit peregrinum, videlicet, ex Sententia ejus *peccare gravius, qui sine for-
nicationis causa faciunt divortium, quàm qui cum velex eâ;* ad cuius declinationem nihil
aliud nunc quidem respondeo, quàm quod Bellarminus iterum sui fuerit immemor, &
ex mera calumniandi & Lectorem incautum piis, vel potius impiis fraudibus circum-
veniendi libidine propter id *Chemnitium* dixerit esse mendacem, quodiple in antecede-
ntibus proximè ad defendendam Augustini Sententiam contra ipsūmet *Chemnitium*,
& sic etiam contra seipsum graviter urfit, juxta sensum verborum Christi negativum,
quem Augustinus eis inesse statuit, arguens, *non rectè inferri, qui propter fornicationem
Vxore dimissa aliam ducit, non mæchatur, sed tantum inferri posse, Ergo minus graviter
mæchatur.* En Bellarminum & hic heautontimorumenon! Quoad ipsam particulam
exceptivam, quæ hic ante omnia debet attendi, non opus est aliqua prolixitate post ea,

vid. Hack-
sp. de Loc.
S Disp. III
n. 29. seqq.

quibus alii eam contra quasvis adversariæ partis exceptiones in hujus Controversiæ dil-
cussione vindicarunt, præcipuis cum ex iis, quæ hætenus breviter ad Bellarmini respo-
sum sunt observata. Lectori Veritatis studioso satis manifestum esse possit, quid de legitimo
sensu verborum Christi haberi debeat. Sufficiat & hic ingenua Bellarmini confessio, quin e-
gari non posse scripsit, tales *particulas exceptivas* sæpè juxta loca à *Chemnitio* laudata, accipi
exce.

exceptivè, et si addiderit, posse etiã aliter accipi, quod cum aliis pluribus pertinet ad Theologiam Bellarmini possibilem, in qua à posse ad esse valebit in posterum consequentia, Sicut ad Theologiam eius *contradictoriã* referri debet, quod, dum pro incruentã Augustini sententiã potè fingit, si in verbis Christi vox *Nisi* accipienda sit exceptivè, *possit* (cur nõ debeat?) esse exceptio *negativa*, in proxime sequentibus largitur, *posse excipi in Christi verbis causam fornicationis*, quia, cum ea ad sit causa, adulterium non fit, aliam ducere, & hanc esse exceptionem *affirmativam*. Ita nimirum solet fieri, ut, qui manifestam oppugnare laborant Veritatem, libimetipsis hic & ibi contradicant, & inviti quoq; inter oppugnandum ei testimonium præbeant, cuius rei Bellarminus specimen in sequenti etiam responso ad nonã *Chemnitii* objectionem Lectori exhibet. Provocavit nimirum *Chemnitius* inter alia ad celebrè quendam Virum, nomine *Pollentium*, Augustini tempore viventè, ac eius Sententiã aperte contradicentem, quod factum non fuisse videri potest, si tum insolubilitas Matrimonii in causa etiam fornicationis vel adulterii quasi dogma Cathol. & ab omnibus ubivis in Ecclesia receptum fuisset. Variè iterum Bellarminus responderet, ne quidquam exinde contra Synodi Trid. decretum anathemate munitum obtinere possit. Negat, *Pollentium* Augustino contradixisse, sed eum *consultuisse* tantum circa Quæstionem obcuram & loca Scripturæ difficilia. Quod verò idem Augustinus non hæreticè vocaverit *Pollentium*, aut acris in crepaverit, idè id factum, quod non omnes sint hæretici, qui in Fidei doctrinã errant, sed qui errori jungunt pertinaciã. Ita Augustinum non reprehendere *Volsianum*, sed modeste eum admonere & instruere licet Quæstiones Ei proposuerit impias plane. Addit, tempore Augustini hoc non fuisse dogma ab aliquo generali Concilio explicatũ, & idèò facilis excusari potuisse, si qui hæc in re errassent. Imò, ipsi quoq; Augustinum in de *Fide & Operibus* libro scripsisse, falli venialiter, qui ob Scripturæ obscuritatem existimant, eum non esse adulterũ, qui causa fornicationis uxore dimissa aliam ducit. Repeti hæc omninò debuerunt, quia non una in eis suppeditavit arma Bellarminus, quibus contra se Evangelicos feliciter uti posse per imprudentiam non vidit. Concedamus enim, *Pollentium* non tam contradixisse Augustino, quam consultuisse eum; satis est, ex confessione Bellarmini Quæstionem hanc tum temporis fuisse obcuram, & loca Scripturæ, quæ de eã agunt, vix fuisse difficilia. Sequitur nimirum exinde, quod voluit *Chemnitius*, omnimodã Matrimonii insolubilitatè, & in casu quidem fornicationis vel adulterii, Augustini tempore non fuisse ab omnibus, et si ab Augustino probatam, cui omnes alios in Ecclesiã Doctores calculum addidisse, probatũ, imò probandum nõ est. Et si Augustinus *Pollentium* ob Sententiã in hæc Quæstione contrariã non dixit hæreticũ, aut Sententiã, quam Ei objecit, hæreticã; undè tantus rigor ante hoc Seculum occupavit Patres in Synodo Trident. conscriptos, quã item autoritate factum est, ut tanquam hæreticos dero percuterent *anathemate*, qui exceptione à Christo nominatã pro Matrimonii in causa fornicationis vel adulterii solubilitate à vinculo utuntur. Certè, si vestigia Augustini, ad cuius proveant autoritatè, legere maluissent, quàm terroribus & minis orbem Christianum implere, mitius cum iis agere debuissent, quos nõquam ritè accusatos, nunquam auditos vel etiam admissos, contra jus omne, innocentissimos quippè damnarunt, & quantum in ipsis fuit, per fulmen, sed DEI gratiã brutum, Ecclesiæ gremio eiecerunt, & tamen culpã schismatis eorum humeris imponentes præter meritum. Diversitatem quæstionum à *Volsiano* & *Pollentio* propositarũ, quam ipse Bellarminus agnoscit, jam non urgeo; id saltem repeto, ut ubiq; Augustini modestiam elucere, quam desiderantes in Doctoribus Ecclesiæ Roman. non malè judicant Evangelici, eos alio agitari Spiritu, ac rem eomet ipso nimis facere suspectã. Si etiam non solum Augustini tempore, à nullo generali Concilio fuit definitum hoc dogma, tanquam dogma Cathol. ut Bellarminus iterum fateri necessum habuit, sed etiã *Cajetanus* agnovit, suo adhuc tempore, i. e. paulò ante Synod. Trid. nullam super hæc Quæstione controversã Ecclesiæ definitionem fuisse, *Ambrosio* quoq; *Catharino* vix ausuro solubilitatè Matrimonii in casu fornicationis vel adulterii defendere, si Ecclesiæ vel alicujus Concilii generalis decretum ante se habuisset, adparet hinc iterum, quã vana sit Antiquitatis Catholice jactatio, quæ hic vix unum superat Seculum, tempus ad præscriptionem in re Fidei nimis breve.

Accedit, quod Bellarminus tandem concedere fuit coactus, ex Sententiã Augustini falli tantum venialiter, qui ob Scripturæ obscuritatem existimant, eum non esse adulterum, qui causa fornicationis uxore dimissa aliam ducit; de quã Augustini Sententiã aliquid amplius nunc dicendũ est, ubi breve Examen addi debet eorum, quæ Theologi Oxoniens. *Horosoni* contra *Thomam Pyrum*, ejusdem Professionis ibi hominem hyperaspistes potè pro Augustini Sententiã in medium attulit, ante omnia hoc Augustini testimonium adversariæ parti auferre conatus, quo ex libro de *Fide & Operibus* utuntur, inferens ex verborum contextu, non ibi de Marito Uxorem adulteram repudiante & a-

conf. D.
Tarn. de
Conjug.
lib. III.
cap. 19.
pag. 864.
seqq.

liam ducente, sed de Baptismi ministro agi, talem Maritum ad Baptismum admittente, hunc, videlicet Ministrum, *venialiter* tantum falli, non Maritum, utpotè de quo pronuntiat Augustinus, eum caput suum ducendo aliam *in permagnum mittere discrimen*, hoc modo non locuturus aut scripturus, si eum *venialiter* tantum existimasset fallum & deceptum. Verum præter id, quod *Antonius de Dominis* supra ad hanc Augustini Sententiam observavit; neque etiam eo prolixè repetito, quod hæc ipsa Augustini Sententia *Chemnitium* ab impactâ per Bellarminum calumniâ possit liberare, quasi Sancto Patri alienam adscripsisset mentem, verbis ita perspicuis, ut magis esse perpicua non possint: *Quisquis Vxorem in adulterio deprehensam dimiserit, & aliam duxerit, non videtur is æquandus, qui exceptâ adulterii causâ dimittunt & ducunt.* His, inquam, hic non repetitis, id nunc saltem observo, si mortaliter peccare eos, qui dimisâ ob adulterium Uxore aliam ducunt, judicasset Augustinus, non *venialiter* tantum peccare Ministrum Baptismi existimasset, tales admittentem ad Sacramenti participationem, utpotè qui hoc facto inevitabiliter se illius peccati fecisset participem. Præter eâ, dum Augustino visum fuit, obscurum esse in Sententiis Divinis, *utrum & iste, cui sine dubio adulterum licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit*; non definiit, sed quid sibi in hæc videretur, liberè pronuntiavit, *venialiter* ibi quemque falli, talibus verbis usus, quæ non præcisè ad Ministrum Baptismi debent trahi, ad minimum non solum, sed & ad ipsum Maritum possunt adplicare, si & hic nobis ex Theologiâ *possibili* aliquid in usus nostros licet transferre, & id quidem ex Augustini verbis aliquantò facilius, quàm ex Oraculis Scripturæ, quod Bellarmino non est insolitum. Nec quidquam hic momenti habet, quod idem Doctor Sanctus in verbis proximè sequentibus porro monuit, eos, qui dimisâ adulterâ ducunt aliam, *in permagnum discrimen sua mittere capita*; cum id etiam possit esse verum de iis, qui ne veniale quidem committunt peccatum, sed in re omni ex parte laudabili occupantur, experientiâ teste, nihil tam bene agi, ubi non hinc & inde imminuant discrimina, & eò quidem majora, quò majus est opus, quod perficiendum suscipitur. Quin & Augustus Pater non dixit, *venialiter* peccare, vel Maritum adulterâ dimisâ aliam ducendo, vel Ministrum Baptismi talem Maritum ad Sacramenti susceptionem admittendo; sed *venialiter* falli, quod utroque respectu sine peccato fieri posse, inde constat, quia innocenter etiam & absque culpâ falli quis potest, non autem fallere, quod hætenus ad Augustini Sententiam à duriori gloriâ liberandam sufficiat. Ad alterum ex libro de *Bono Conjugali* testimonium concedit *Horosoni* hyperapistes, *Augustinum dubitantius de hæc Controversiâ pronuntiasse*, et si id exulare tenet, scribens, *Eum obiter hæc Questionem respexisse, & aliud ibi ex professo egisse, alibi autem, ubi hæc rem tractet ex professo, diserte, constanter & sæpius docuisse, hujusmodi Conjugia esse adulterina, adeoq; hæc posteriora de autoritate solitâ ob priora nihil amittere.* Sed, si Augustinus constanter docuit, hæc Conjugia esse adulterina, non debuit alibi dubitanter de eo pronuntiare, utpotè quod signum constantis animi non est. Et si enim in libris contra *Pollentium* non dubitavit adferere, hæc Conjugia esse adulterina, non id tamen ita firmiter ex Oraculis vel Christi vel Pauli potuit ostendere, ut rei propositæ satis ex asse faceret, id quod *Cajetanum*, *Catharinum*, *Esthium*, *Fromondum*, maximi aliâs autoritatem Augustini habentes, maximi etiam à suis antehæc habitos, agnovisse, eorum testimoniis est ostensum. Imò, quia Augustinum ibi de Marito fuisse miratum scribit sæpè dictus *Horosoni* hyperapistes, utrum ne ipsi quidem liceat alteram priore ob adulterium dimisâ ducere, addens, *Eum de femina sine omni dubitatione ibidem pronuntiasse, in eâ hujusmodi Nuptias esse adulterinas*; simul etiam debuit agnoscere, Augustinum quoad maritum habuisse contrarium sibi *Ambrosium*, utpotè docentem, *soli feminae novum post divorcium in casu formationis vel adulterii illicitum esse Conjugium*, quamvis, quod hæc attinet Observationem, non desint, quæ possent excipi, videlicet, incertum adhuc esse apud Eruditos, an Commentarii in Epistolas Pauli, qui inter *Ambrosii* Opera habentur, *Ambrosium* agnoscant auctoritatem, adeoq; quod inde sequitur, an sub autoritate *Ambrosii*, vel etiam cujuscunq; Scriptoris Ecclesiastici, a Augustino fuerint cogniti, & si illud etiam sit, an Augustinus hoc quidem in loco ad eos aliquem habuerit respectum, quia id ex verborum Augustini contextu non patet, nullâ planè *Ambrosii* mentione factâ, ex quâ hæc observatio possit elicci. Ego ad hominem & ex concessis disputando illud nunc solum noto, si juxta *Horosoni* hyperapistem Augustinus ritè ex *Ambrosii* Sententiâ est argumentatus, quod, cum Mulieri non sit licentia nubendi, si adulterum reliquerit, neq; Viro possit esse licentia ducendæ alterius, si reliquerit adulteram; non ineptè inverti posse argumentum Augustini, quod, cum juxta laudatam *Ambrosii* Sententiam Viro non illicitum sit novum post Di-

vortium in causâ fornicationis conjugium, neque Uxori illicitum in hac causâ esse debeat, dum quoad vinculum docente Paulo utriusq; par ratio, nulloq; ex Jure Divino præ Uxore Maritus gaudeat privilegio, aut Uxor deterioris præ Marito esse debeat in hoc passu conditionis, utroq; Conjugum pariter eidem vinculo adstrictis. Ad nostrum quoque inservit usum, eaq; confirmat, quæ paulò ante de Augustini circa Quæstionem hanc Sententiâ notavimus, quod idem *Horosoni* hyperaspistes ad objectionem ex libro *Retractionum*, quâ *Esthio* quoq; ulum supra vidimus, respondens fatetur, *Augustinum non dubitasse quidem de ipsâ thesi, utrum rectè statuerit, hujusmodi Conjugia*, de quibus hic agitur, esse adulterina, quod jam pro quasi concessio datur, sed de enodatione objectionis alicujus difficilioris, illius nimirum, quæ ex Matthæo petitur, *quam objectionem confitemur* (inquit *Horosoni* & simul *Augustini* hyperaspistes) *ab Augustino non enodatissime aut perfectè solutam, dum fornicationis causam idè putat exceptam, quia tolerabilius in hac causa secundum sit Conjugium, quam in aliis, quæ verba itidem absolvunt Chennitium ab eâ fraudulentâ & mendacio, cujus gratiâ Bellarminus innocentè Eum est calumniatus; quamvis, quod in super notandum venit, si Augustini ipsius verba in Retractionibus accuratè ponderemus, exceptio hæc vix locum habere possit. Sunt autem sequentia: Scripsi duos libros lib. II. de Conjugis adulterinis, quantum potui, secundum Scripturas, cupiens solvere difficillimam* cap. 17. *Quæstionem, quod utrum enodatissime fecerim, nescio, imò verò, non me pervenisse ad hujus rei perfectionem, sentio, quamvis multos ejus sinus aperuerim, quod judicare poterit, quisquis intelligenter legerit.* Vides, Lector, non dubitasse augustissimum Doctorem de enodatione alicujus objectionis tantum difficilioris, sed ipsius Quæstionis, quam agnovit difficillimam; qui dum intelligenti Lectori commisit judicium, ægrè, scio, quâ fuit humanitate pariter & humilitate, non ferret, si hodiè Evangelicos post se circa hujus Sententiæ examen secundum Scripturas videret esse occupatos; sed potius, quos ille sinus tum aperire non potuit, apertos jam lætis adpiceret oculis, ac Ecclesiæ ob hanc Lucem, omnemq; ab hac Quæstione ablatam difficultatem fibritus gratularetur. Nobis iterum exinde satis esse potest, Augustinum, quidquid jam sit de ipsâ thesi, ex confessione Defensoris sui in probatione ejus secundum Scripturas, inprimis locum Matthæi, qui hic inlar est omnium, non enodatissime ex perfectè rem tractasse, ita nimirum, ut nullus super amplius fuerit aut esse potuerit, vel in suo, vel in Lectoris animo scrupulus, id quod tamen omnino requiritur, ubi anathematum fulmina in contradicentes & sentientes jaciuntur, bruta videlicet atque inania; si res adhuc, de quâ controvertitur, sit in incerto & dubio.

In sequentibus, quæ porro ad Augustini Sententiâ omni modo contra partis adversariæ objectiones defendendam adducit *Horosoni* hyperaspistes, illud præter ea, quæ jam sunt observata, debet notari, Eum non ita benè Augustini causam agere, dum *memoria deceptum* scribit, id, quod in uno Matthæi loco legitur, existimantem, in altero etiam, atq; sic in utroq; ita legi, quod facilius condonari posset ei, qui Augustini Sententiâ oppugnat, quam qui propugnandam sumit. Et sicut non multum interesse putat, si Augustinus illud *ἐπι λόγῳ πορνείας*, pro *ἐπι λόγῳ πορνείας*, ex altero Matthæi loco fuisset interpretatus, nullo cum Græcarum aurium offendiculo, nec quidquam momenti Augustinum posuisse in illâ distinctione monet, ut potè confitentem dicitè, sive legamus, *excepta fornicationis causa*, sive, *preter causam fornicationis*, sive, *nisi ob fornicationem*, verba eundem habere sentum, ac nihil ad unam eandemq; Sententiâ interesse, quod mirum potuisse vel ab Augustino, vel à quocunq; Sensus negativi defensore scribi, cum verba, quocunq; etiam posita legantur, sive in Textu Græco, sive in Versione Latina, Sentum negativum omnino destruant, ac nullo planè modo possint admittè: ita nemo non utriusq; Idiomatis gnarus videt, locutiones has non nisi *exceptivas* esse, ad eòq; Sentum habere *exceptivum*. Reliqua, quæ ad ipsum Pauli locum ritè intelligendum pertinent, non ad eò difficilem, ut vel Augustino visum fuit, vel aliis adhuc hodiè videtur, supra ex *Esthio* jam sunt tractata, Augustini loca, quæ *Conzenius* in hac Quæstione ad caput septimum Epistolæ ad Romanos laudavit, quod eorum tenor ostendit, non de solutione Matrimonii ob adulterium, sed ob Conjugis sterilitatem agunt, ad eòque Evangelicis non sunt opponenda. Quæ *Arcadius* præter ea habet, varias suppeditant observationes. *Primus* quidem id urget, quod *Horosoni* hyperaspistes antè S. Patrem alibi etiam contra *Ambrosium* ut fuisse monuit. *Secundus* principium petens, id est, insolubilitatem vinculi Matrimonialis etiam in casu fornicationis quasi rem certam & indubiam præsupponens, exindè contra illicita cum quibuslibet supra argumentatur, expressè tamen concedens, causam fornicationis à Christo *exceptam* fuisse, quam exceptionem *tertius* etiam largitur. *Quartus* in genere de insolubilitate Matrimonii agit, exceptâ iterum juxta Oraculum

lum Christi causâ fornicationis, quam Evangelici hic urgent. *Quintus* eis est oppositus, qui illud adprobant (si qui sunt) conjugium, quod adultera vivo adhuc viro cum adultero iniit, de quo hic Sermo non est. *Sextus* ait, etiam adulteros, (quod vel activè, vel passivè potest intelligi,) non amittere Sacramentum nuptiale, videlicet, unionis, quod sano sensu admittunt Evangelici, si de amissione non omnimodâ Augustinus ibi est locutus, de quâ *septimus* etiam agere videtur, expressâ iterum fornicationis causâ. *Octavum* dubitanter, non adfertivè hanc rem exprimit, sicut *Divina videtur regula præscribere*: quæ loquendi forma habere locum non posset, si res hæc usque ad eam certa fuisset tum & indubia. *Nonus* & ultimus iterum non nisi sterilitatem quasi non-causam solvendi conjugialis vinculi producit, quæ, ut jam diximus, ad præsentem Controversiam non pertinet. Atq; sic de omnibus, breviter quamvis, dictum fuit, quæcunque rigorosi insolubilitatis vinculi Matrimonialis in casu etiam fornicationis vel adulterii defensores ex pluribus Augustini libris singulari studio congefserunt, undè manifestum est Lectori Veritatis studio, non fuisse causam, cur Tridentini Patres suo hæc de re Decreto fulmen anathematis adjungerent, omnesque sibi contradicentes Excommunicatione, gravissimâ Ecclesiæ poenâ terrent, re per tot Secula inter Doctores indecisâ & antehac indefinita.

CAPVT DECIMVM, & OCTAVVM cum seqq.

DE

Impedimentis Matrimonii.

Prolixè de iis in specie agit Bellarminus, nos breviter ea examinabimus, idq; pro ratione Instituti, quia & rarò Augustini mentio occurrit, & ubi occurrit, ad antecedentia referri debet, ne idem bis cum nauseâ Lectoris veniat repetendum. Et in primâ quidam Quæstione, de consensu vel dissensu Parentum, an videlicet ille ad liberorum matrimonium sit necessarius, hic verò illud impedire possit aut debeat, Augustini auctoritas omninò prætermittenda est, ut in Eius libris fortè non desit, quod ad hanc rem faciat.

Quæst. 57 In libro Quæstionum super Numeros hæc proponit Legis verba: *Si Mulier voverit Votum Domino, aut definerit definitionem in domo Patris sui in Iuventute suâ, & audivit Pater vota ejus, & definitiones ejus, quas d. finivit adversus animam suam, & tacuerit Pater ejus, stabunt omnia vota ejus, & omnes definitiones ejus, quas definiit adversus animam suam, manebunt ei. Si autem abnuens abnuerit Pater ejus, quæcumq; die audivit, omnia vota ejus & definitiones ejus, quas definiit adversus animam suam, non stabunt, & Dominus emundabit eam, quia abnuit Pater ejus. Ad hujus Legis illustrationem notat Augustinus: *Quoniam de Muliere, quæ adhuc in Iuventute suâ, in domo Patris est, loquitur, merito hic queritur etiam de voto Virginitatis, Mulieres quippe etiam Virgines in Scripturâ adpellari solere, notissimum est, & videtur etiam Apostolus de Patre loqui, cum dicit, Servet Virginem suam, & de nuptium Virginitatem suam &c. Observandum hic est, statuere Augustinum, quâ Pater potestate in V. T. & ex Jure quidem Divino, gavitus est in confirmando vel infirmando filia Voto, ut vel ratum vel irritum haberetur; eadem in Novo etiam Testamento eum gaudere, & quidem ex Sententiâ Apostoli, in confirmandis vel infirmandis filia nuptus. Notatum etiam non indignum est, Augustinum in Confessionum libris inter alia, quæ de Matris suæ pia de Filio sollicitudine gratus memoravit, illud etiam recensere: *Instabat ut impiger, ut ducerem Vxorem. Jam petebam, jam promittebatur, maxime Matre dante Operam, quo me jam conjugatum Baptismus salutaris ablueret, quo me indes gaudebat aptari &c. Non commendasset hoc piæ Matris studium S. Doctor, nisi è re Parentum esse quàm-maximè existimasset, ut suis de honesto prospicerent Matrimonio liberis, nec quidquam præter, multò minus contra eorum voluntatem in gravi hoc negotio fieret. In primis autem taceat huc Epistola, quæ sub Augustini nomine, in secundo ordine Adpendicis, numero post decimam tertiam legitur scripta ad *Benenatum*, in causa puellæ *Rustici* cujusdam filio elocandæ, quæ hic integra metetur legi. Sic autem habet: *Puella, de quâ mihi scripsit Sanctitas tua, in eâ est voluntate, ut, si etas ei jam esset matura, nulli in Nuptiis conveniret: in eâ verò est etas, ut, si voluntatem nubendi haberet, nulli adhuc dari vel promitti deberet. Hoc accidit, quia Deus eam in Ecclesiâ sic tuetur, ut contra improbos tueatur; non ut cui voluerit, irasci possit, sed ut à quo non oportet, rapi non possit. Conditio itaq; quam insinuare dignatus es, non mihi displicet, si nuptura est. Virum autem nuptura sit, et si illud, quod in ore habet, magis optamus, nunc tamen ignoramus, quia in his annis est, ut quod se dicit velle Sanctimonialem esse, jam potius garrientis, quàm sponsio profitentis. Deinde habet Mater teram, cujus Vir honorabilis frater noster Felix, dum de hæc re contulisset cum illo, (neque enim possem aliter, vel debentius non quidem invitatus accepit, imò etiam gratulatus est: sed jure Amicitia non importuni dolere, quod****

Lib. 6.
cap. 13.